

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASÍDA ARALÍQTAN OQÍTÍWDÍŃ INTEGRACIYASÍ»

atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

BO‘LAJAK PEDAGOG-PSIXOLOGLARNING AKMEOLOGIK KOMPETENTLIGI PSIXOLOGIK, PEDAGOGIK VA AKMEOLOGIK FAN AMALIYOTIDA MUAMMO SIFATIDA

A.Daukeeva,

NDPI Psixologiya kafedrasi dotsenti

PhD

Annotatsiya. Bo‘lajak pedagog-psixologning pedagogik mahoratini oshirish muammolari o‘rganilgan shuningdek psixologik va akmeologik tadqiqotlarda kasbiy kompetentlikning muhim xususiyatlarin kursatib utgan.

Kalit so‘zlar: Akmeologiya, kompetentlik, kasbiy kompetentlik, refleksiya, autopsixologik kompetentlik.

Zamonaviy O‘zbekiston zamonaviy sharoitlarga moslasha oladigan barkamol, ijodkor shaxslarga muhtoj. Shu sababli oliy ta‘limning muhim vazifalaridan biri bu – bir tomondan, zarur bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lgan, ikkinchi tomondan, kasbiy faoliyatning sub`ekti sifatida harakat qila oladigan malakali yangi bitiruvchilarni tayyorlashdir. Bugungi kunda akmeologiya ushbu muammoni hal qilishga intilmoqda, uning g‘oyasi – “yuqori natijalarga erishish, faoliyat va hayotning namoyon bo‘lishidagi maksimal qobiliyat” [1]. Shu munosabat bilan, oliy ta‘limning o‘quv amaliyotiga akmeologik yondashuv joriy etilmoqda, bu esa zamonaviy ta‘limning modellari, loyihalari va metodlarini ishlab chiqish va shaxsni uning eng yuqori yutuqlari darajasiga, umuman, rivojlanishiga, ijodiy faoliyat sub`ekti sifatida, shaxs sifatida shakllanishiga yordam beradi.

Ta‘kidlash joizki, ushbu tadqiqot shaxsning kasbiy mahoratini progressiv rivojlantirish uchun haqiqiy akmeologik texnologiyani yaratish emas, balki oliy ta‘lim jarayonida bo‘lajak pedagog psixologlarining akmeologik darajasini rivojlantirishga imkon beradigan pedagogik texnologiyalarni ishlab chiqishni ko‘zda tutadi. Shu maqsadda unda pedagogika, psixologiya, akmeologiyaning nazariy asoslari qo‘llaniladi.

Bo‘lajak pedagog psixologning pedagogik mahoratini oshirish muammolarini o‘rganish bilan bir qator fanlar: mehnat psixologiyasi, pedagogik psixologiya, kasbiy pedagogika va akmeologiya (yunoncha akt – mukammallik, rivojlanishning eng yuqori darajasi) shug‘ullanib, etuk insonlarning kasbiy faoliyati samaradorligini oshirish muammolari va kasbiy mahoratga ko‘tarilish qonuniyatlarini o‘rganadi.

Hozirgi vaqtda yuqorida sanab o‘tilgan fanlarni birlashtirish tendentsiyasi kuzatilmoqda, chunki bo‘lajak o‘qituvchining tayyorgarligini zamonaviy talablarga muvofiq ulardan birini qo‘llagan holda hal qilish mumkin emas. O‘qitish faoliyatini

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASÍDA ARALÍQTAN OQÍTÍWDÍŇ INTEGRACIYASÍ»

atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

yaxlit amalga oshirish nazariy, uslubiy va amaliy psixologik va pedagogik bilim, ko‘nikma, strategiya, usul va texnikalar majmuasini egallashni talab qiladi.

Zamonaviy sharoitda bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlash psixologik va akmeologik fan va amaliyot muammosidir. Agar psixologiyada muammo ma‘lum bir vaziyatda yuzaga keladigan qiyinchiliklar va qarama qarshiliklarni mavjud bilim va tajriba orqali hal qilish mumkin emasligini e‘tirof etish sifatida talqin qilinsa, mutaxassisning shaxsiy va kasbiy rivojlanishi, shu jumladan, akmeologik jihatlarni hal qilish yo‘llarini izlash dolzarb bo‘lib qoladi [2].

So‘nggi o‘n yilliklarda xalqaro amaliyotda mutaxassislar uchun aniq talab va majburiyatlar, ularning bilim va ko‘nikmalarini, kasbiy kompetentligini oshirishga xizmat qiladigan professional standartlar ishlab chiqila boshlandi.

Keng ma‘noda kasbiy kompetentlik – bu mutaxassisning amaliy faoliyat sharoitida yuzaga keladigan kasbiy vazifalar va muammolarni hal qilish qobiliyatini aniqlaydigan, kasbga va kasbiy shartlangan shaxsiy xususiyatlarga nisbatan shakllangan motivatsion munosabatda hayotiy tajriba va bilimlarni qo‘llash hisoblanadi.

Tor ma‘noda kasbiy kompetentsiya – bu mehnat samaradorligini belgilaydigan bilim va ko‘nikmalar ko‘lami; topshiriqni bajarish qobiliyatlari hajmi; shaxsiy fazilat va xususiyatlarning birligi; bilim va kasbiy muhim shaxsiy fazilatlar majmui; kasbiylashtirish vektori; mehnatga tayyorgarlikning nazariy va amaliy birligi; murakkab madaniy tadbirlarni o‘tkazish qobiliyati.

Kasbiy kompetentlikni boshqa shaxsiy ta‘limdan shartli ravishda ajratib, shuni nazarda tutamizki, bilimlarni o‘zlashtirish (bilimlar jamg‘armasining to‘planishi) o‘z-o‘zidan emas, balki “bilim harakatda” rivojlanishi uchun zarur shart ekanligini anglatadi.

Psixologik va akmeologik tadqiqotlarda kasbiy kompetentlikning quyidagi muhim xususiyatlari qayd etiladi:

- mutaxassisning bilim va ko‘nikmalari, ish vazifalari va majburiyatlari darajasi va mazmunining berilgan huquqlarga muvofiqligi;
- mutaxassislarning amaliy harakatlar qilish va kerakli natijalarga erishish qobiliyati;
- hamkasblar tajribasi, innovatsion tajribadan unumli foydalanish qobiliyati;
- tajribani umumlashtirish va boshqalar bilan baham ko‘rish qobiliyati;
- refleksiv qobiliyat;
- kasbga motivatsion-qiyamatli munosabat;

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASÍDA ARALÍQTAN OQÍTÍWDÍN INTEGRACIYASÍ»

atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

- kasbiy aniqlangan fazilat va shaxsiy xususiyatlarni shakllantirish;
- jamiyatda qabul qilingan me`yorlarga muvofiq kasbiy vazifalarni bajarishga tayyorlik.

Kasbiy kompetentsiyaning tarkibi, asosan, amalga oshiriladigan kasbiy faoliyatning o`ziga xos xususiyatlari bilan belgilanadi. Kasbiy kompetentsiyaning tuzilishi eng umumiy ma`noda maxsus va psixologik kompetentsiyani o`z ichiga oladi.

Maxsus kompetentsiya tarkibi ma`lum bir mutaxassislikning yuqori namunalari darajasida egalik qilishni ta`minlaydigan bilim, ko`nikma va malakalar tizimidir. Psixologik kompetentlikning shaxsni faol ravishda tarbiyalashini ko`rib chiqish kerak, bunda psixologik bilim, ko`nikma, psixologik xususiyatlar (motivatsion, hissiy, intellektual, refleksiyaning tartibga solish va boshqalar), shuningdek, munosabatlar tajriba va tizimga birlashtiriladi. Inson hayotining samaradorligi bilan bog`liq bo`lgan tarkibiy yaxlitlik [3] kasbiy kompetentlikning tarkibiy qismi sifatida harakat qilishda, psixologik kompetentlik mutaxassisning vazifa va muammolarni hal qilish, o`zaro munosabatlar, shuningdek, o`z-o`zini rivojlantirish jarayonida, o`zini o`zi anglash, tashkilotchiligi va o`zini o`zi boshqarish qobiliyatida va tayyorgarligida namoyon bo`ladi.

Psixologik kompetentlik, tadqiqotlardan ko`rinib turibdiki, o`zaro bog`langan quyi tizimlar sifatida har xil vakolat turlarini o`z ichiga olgan murakkab ta`limdir (N.V.Kuzmina). Bunday holda invariant yadro hosil qiluvchi tuzilmalar reflektiv, otopsihologik va akmeologik kompetentsiyaga ega.

L.A.Stepnova autopsixologik kompetentlik turli kasbiy sohalarida shaxsning o`zini o`zi rivojlantirishining operatsion-texnologik darajasini ta`minlaydi, deb hisoblaydi. Bu yo`naltirishga tayyorgarlik va qobiliyat, ichki bo`shliqni yo`naltirish va tartibga solish uchun tayyorlik va qobiliyatda namoyon bo`ladi va yangi bilim olish, ruhiy holat va xususiyatlarni tartibga solish, shaxsiy va xulq-atvor xususiyatlarini o`zgartirishga imkon beradi, deb ta`kidlaydi [4].

Yu.S.Artyomov akmeologik kompetentlikni hayotning turli sohalarida va, birinchi navbatda, kasbiy sohada o`zini namoyon qilish, takomillashtirishda turli qiyinchilikdagi vazifalar va muammolarni belgilash va samarali hal qilishga imkon beradigan ko`p darajali ajralmas shaxs-faoliyat sifati, deb hisoblaydi [5].

Biz akmeologik kompetentlikni yanada kengroq talqin qilamiz, ya`ni u inson hayot faoliyatining turli sohalarida uni progressiv rivojlantirish, vazifalarni doimiy

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASÍDA ARALÍQTAN OQÍTÍWDÍN INTEGRACIYASÍ»

atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

ravishda murakkablashtirish va inson uchun mavjud bo'lgan psixologik manbalarni to'liq anglaydigan yutuqlar darajasini o'stirish qobiliyatidir.

Akmeologik kompetentlik kasbiy o'zini o'zi rivojlantirish sub`ekti sifatida mutaxassisning etukligini tavsiflaydi va uning hayotning turli sohalarida rivojlanishini, vazifalarni doimiy ravishda murakkablashtirishni va inson uchun mavjud bo'lgan psixologik va akmeologik manbalarni to'la-to'kis amalga oshiradigan yutuqlar darajasini o'stirish qobiliyatini aks ettiradi.

Akmeologik kompetentlik bo'lajak pedagog-psixologning shaxsiy va kasbiy rivojlanish strategiyalari va usullariga ega ekanligi va o'quv jarayonining barcha fan yutuqlarini ta'minlash mohiyatini ochib berishiga qaramay, u bo'lajak o'qituvchining barcha kasbiy kompetentsiyalaridan eng kamini tashkil etadi. Bo'lajak pedagog-psixologlardan olingan so'rovnomalar shuni tasdiqladiki, ularning aksariyati (80% dan ko'prog'i) bilim, ko'nikma, malaka, uslub va o'z o'zini rivojlantirish usullariga ega emas. Bu nafaqat o'qish, balki bo'lajak o'qituvchining akmeologik kompetentligini rivojlantirish muammosi yanada dolzarb ekanligini isbotlaydi.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Глазачев, С. Н. Рецензия на книгу Анисимова О. С. «Педагогическая акмеология» [Текст] /СН. Глазачев // Социально-гуманитарные знания. - 2003. -№ 3. - С. 326-327. с. 326
2. Петровский В.А. Личность в психологии: парадигма субъектности / В.А. Петровский. - Ростов н/Д : Феникс, 1996. - 512 с.
3. Маркелова В.А. и др. / Деятельность мастера производственного обучения среднего профтехучилища / - Москва: Просвещение, 1993. - 103 с.
4. Степнова Л.А. Развитие аутопсихологической компетентности государственных служащих : дис.... д-ра психол. наук. - Москва., 2003. - 643 с.
5. Артемов Ю.С. Мотивация акмеологической компетентности управленцев : автореф. дис. ... канд. психол. наук / Ю.С. Артемов. - М., 2002. - 25 с.